

IDEA *FAIR PLAY* DROGOWSKAZEM DLA MŁODYCH SPORTOWCÓW

Sport stwarza możliwość uczestniczenia w życiu społecznym, pokazania swoich zdolności, umożliwia realizację celów i zamierzeń oraz osiągnięcia satysfakcji i sukcesu. Jest źródłem licznych korzyści i terenem, gdzie realizują się różne wartości. W jego obszarze znajdują się jednak także niepokojące zjawiska deformujące prawdziwie czystą rywalizację sportową, mające destrukcyjny wpływ na sport i ludzi sportu, takie jak: dehumanizacja, komercjalizacja, korupcja, zwycięstwo za wszelką cenę, doping farmakologiczny, agresja, chuligaństwo, terroryzm, upolitycznienie, nacisk na medialne oraz ekonomiczne korzyści. Nieprawidłowości te uderzają bezpośrednio w sens samego sportu, gdyż podważają jego podstawy i należą do tej sfery, którą nazywamy „niesportową”. Sport definiowany jest jako „świadoma aktywność człowieka, której istotę stanowi m.in. podporządkowanie się regułom gry (skodyfikowanym, uznawanym zwyczajowo lub doraźnie umownym), wynikającym z istoty danej dyscypliny lub konkurencji sportowej, a pod względem etycznym z zasady *fair play*”¹.

Czysta, uczciwa gra ma niepodważalne znaczenie w sporcie. *Fair play* stanowi, obok pokojowego współzawodnictwa, fundamentalną zasadę olimpizmu. Jest wartością uniwersalną, ponadczasową, zrozumiałą i akceptowaną przez wszystkich ludzi, zarówno dorosłych oraz dzieci i młodzież. Jak pisze J. Lipiec: „Wzorzec olimpijski nawiązuje do starogreckiego ideału *kalokagatii*, łączącej harmonijne przymioty duchowe z pięknem fizycznym”². Konsensus w sprawie obecności zasady *fair play* na szczytach hierarchii wartości wyznawanych istnieje już od lat i podkreślany jest przez żarliwą promocję licznych działaczy olimpijskich, byłych sportowców, również niemal wszystkich

¹ W. Lipoński (1987), *Humanistyczna encyklopedia sportu*, Warszawa: 312.

J. Lipiec (1999), *Filozofia olimpizmu*, Warszawa: 104.

filozofów i pedagogów sportu³. Wzorce zachowania i wyznaczniki postępowania są szczególnie ważne w kształtowaniu prawidłowych postaw i życiowych wyborów młodych ludzi.

Idea *fair play* a etos sportu

Idea *fair play* znacząco wpisuje się w sferę etosu sportu. Etos jest terminem definiowanym przez wielu naukowców i myślicieli od czasów antycznych. Polskim badaczem, który podjął się wyjaśnienia pojęcia etosu był m.in. Kazimierz Sośnicki. Etos, według niego, jest zbiorem zasad kierujących powstawaniem, przebiegiem i rozwiązywaniem kolizji międzyludzkich, wynikających z wielości celów wychowania, które są następstwem niejednorodności psychologicznej ludzi oraz różnic narodowych. Zadaniem etosu jest także tworzenie więzi między ludźmi⁴. O etosie wypowiadał się również w swoich pracach socjologicznych Stefan Czarnowski. Pisał, iż etosem klasy robotniczej jest ich obyczaj, normy moralne oraz cały sposób bycia⁵. Podobnie uważała Maria Ossowska, dla której etos to więcej niż moralność, to pewien styl życia⁶.

W rozważaniach nad etosem istotne jest to, jaką ma ogromną siłę oddziaływania na rozwój jednostek, jak wpływa na ich osobowość, sposób myślenia o świecie, zachowanie i przyszłość. Píše na ten temat twórca teorii rozwoju psychospołecznego Erik Erikson, dla którego etos to sposób organizowania zbiorowego doświadczenia życiowego społeczności (obyczaje, ideały, system wartości), wpływający na rozwój poszczególnych członków grupy⁷. Idea *fair play* jest jedną z tych wartości sportu, która posiada niebagatelną siłę oddziaływania. Pełni rolę drogowskazu wyznaczającego właściwy kierunek w życiu, zwłaszcza młodzieży, która potrzebuje przecież do prawidłowego rozwoju odpowiednich wzorów, ideałów, wartości, prawdziwych bohaterów, zwłaszcza we współczesnym świecie, pełnym licznych pokus, sprzeczności, zagrożeń i dewiacji. Jest szczególnie cenna w kształtowaniu zachowań i postaw młodych sportowców.

Wśród historyków nie ma zgodności co do genezy zasady czystej gry, wiemy natomiast, że znana była już w starożytności i doskonale spełniała swoją rolę. Dzięki temu zapewniano równość szans startującym zawodnikom

³ J. Lipiec (2007), *Pożegnanie z Olimpią*, Kraków: 159.

⁴ K. Sośnicki (1931), *Podstawy wychowania państwowego*, Lwów-Warszawa: 44-94.
S. Czarnowski (1982), *Wybór pism socjologicznych*, Warszawa: 346.

⁶ M. Ossowska (1985), *Moralność mieszczańska*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: 27.

E. Erikson (2002), *Dopełniony cykl życia*, Poznań: 24.

i uczciwość zawodów. Sportowcy startujący w igrzyskach musieli składać przysięgę zobowiązującą do przestrzegania reguł gry i czystej rywalizacji. Wykroczenia karano grzywnami. Zasady czystej gry można upatrywać także w średniowiecznym kodeksie rycerskim. Zakazany był podstęp, wykorzystanie chwil słabości rywala czy walka ze słabszym przeciwnikiem⁸. Priorytetem dla aktywności sportowej powinno być to, czego oczekiwał od sportu i co głosił także restaurator nowożytnych igrzysk olimpijskich, czyli piękno i czystość rywalizacji sportowej. Pierre de Coubertin chciał, aby młodzi ludzie uczestniczący w igrzyskach olimpijskich stali się „wyznawcami religii sportu”, aby stały się one wielkim świętem, a nie narzędziem komercyjnych interesów czy polityki. Uważał, że dzieło olimpijskie może stanowić szkołę szlachetności i czystości duchowej w kontekście właściwie pojmowanego honoru i bezinteresowności⁹. Zgodnie z „Kartą Olimpijską MKOl” sport ma służyć harmonijnemu rozwojowi człowieka oraz społeczeństwa miłującego pokój i szanującego ludzką godność, bez jakichkolwiek dyskryminacji, we wzajemnym zrozumieniu, duchu przyjaźni, solidarności i *fair play*. „Olimpizm jest filozofią życia, chwalcą i łączącą w zrównoważoną całość jakość ciała, woli i umysłu. Łącząc sport z kulturą i edukacją, olimpizm dąży do stworzenia sposobu życia opartego na radości z wysiłku, wychowawczych wartościach dobrego przykładu, odpowiedzialności społecznej i poszanowania uniwersalnych podstawowych zasad”¹⁰.

Siłę oddziaływania sportu na młodych ludzi dostrzegał również Jan Paweł II, który wielokrotnie wspierał dobrą społeczność sportową: „Sport jest z pewnością jedną z najbardziej popularnych dziedzin ludzkiej działalności i może wywierać znaczny wpływ na zachowania ludzi, zwłaszcza młodych. Tym niemniej bywa on wystawiony na ryzyko i niebezpieczeństwo dwuznaczności i dlatego trzeba nadawać mu właściwe ukierunkowanie,

⁸ Szerzej na temat genezy *fair play* zob.: W. Lipoński (1987), dz. cyt.: 84-85; Tenże (1996), *Celtycka geneza brytyjskiego fair play*. W: Z. Żukowska [red.], *Fair play – sport – edukacja*, Warszawa: 61-75; Tenże (2000), *Olimpizm dla każdego*, Poznań; Tenże (2010), *Od filotimi do fair play i sportsmanship. Kilka uwag z historii etyki sportu*. W: Z. Żukowska, R. Żukowski [red.], *Fair play w sporcie i olimpizmie. Szansa czy utopia*, Warszawa: 16-33; Tenże (2016), *The truth of sport. A monograph of selected issues*, Szczecin; A. Przyłuska-Fischer, B. Misiuna (1993), *Etyczne aspekty sportu*, Warszawa; K. Hądzelek (1996), *Fair play – polskie tradycje i doświadczenia*. W: Z. Żukowska [red.], dz. cyt.: 87-93.

⁹ P. de Coubertin (1994), *Do młodzieży sportowej wszystkich narodów*. W: G. Młodzikowski, K. Hądzelek [oprac.], *P. de Coubertin, Przemówienia. Pisma różne i listy*, Warszawa: 108.

¹⁰ *Karta Olimpijska* (2015), Lozanna: 11.

wspierać i prowadzić tak, aby w sposób pozytywny mógł rozwijać wszystkie swoje możliwości”¹¹.

***Fair play* w rozważaniach teoretyków sportu**

Promocja idei *fair play* wśród młodzieży, sportowców i trenerów to główny cel Klubu Fair Play Polskiego Komitetu Olimpijskiego. Klub współpracuje z Centrum Edukacji Olimpijskiej PKOl i Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Organizuje corocznie Konkursy Fair Play i zgłasza polskie kandydatury do nagród Europejskiego Stowarzyszenia Fair Play (EFPM) oraz do Międzynarodowego Komitetu Fair Play (CIFP). Nagrody *fair play* przyznawane są w trzech kategoriach: za czyn, czyli postawę *fair play*, za karierę sportową i godne życie po jej zakończeniu oraz za promocję wartości *fair play*¹².

Długoletnia przewodnicząca Klubu Fair Play PKOl oraz autorka wielu publikacji dotyczących zagadnienia *fair play* w sporcie i poza nim, Zofia Żukowska, podaje w *Encyklopedii Pedagogicznej XXI wieku*, iż *fair play* to „czysta, uczciwa, szlachetna gra; pojęcie to najczęściej kojarzy się ze sportem, a konkretnie z rywalizacją sportową; postawa *fair play* w sporcie jest definiowana przez następujące komponenty: 1) troska o zdrowie; 2) odpowiedzialność w walce sportowej; 3) przestrzeganie reguł i przepisów w rywalizacji sportowej; 4) zachowanie równości szans zawodników”¹³.

W zbiorowych publikacjach, w których funkcję redaktora i współredaktora pełniła Z. Żukowska, wielokrotnie podejmowano tematykę *fair play*, interpretacji pojęcia i znaczenia w sporcie oraz edukacji młodych ludzi. W 1996 roku ukazała się publikacja *Fair play – sport – edukacja*, w której ukazano ideę *fair play* jako wyznacznik postaw etycznych i estetycznych w sporcie i olimpizmie, a sam olimpizm jako edukację globalną. Omawiając problematykę wartości, usytuowano *fair play* w uniwersalnych wartościach sportu i wychowania, traktując ją jako wyróżnienie idei olimpizmu, identyfikowanej z pięknem fizycznym i moralnym, tolerancją i kulturą¹⁴.

¹¹ J. Paweł II (1990), *Do uczestników spotkania „Panathlon International”*, „L'Osservatore Romano”, 6: 6, cyt. za: Z. Czaja (2000), *Sport pomocą w twórczym przeżywaniu czasu*. W: Z. Dziubiński [red.], *Sport na przełomie tysiącleci. Szanse i nadzieje*, Warszawa: 87-88.

¹² *Polski Komitet Olimpijski. Klub Fair Play*, <http://www.olimpijski.pl/pl/102,klub-fair-play.html> (15.12.2018).

¹³ Z. Żukowska (2003), *Fair play*. W: T. Pilch [red.], *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, T. 1, Warszawa: 1099.

¹⁴ Z. Żukowska (1996), *Wprowadzenie*. W: Tąże [red.], dz. cyt.: 6.

Wybitny przedstawiciel pedagogiki kultury fizycznej, autor wielu prac z dziedziny nauk pedagogicznych, Stefan Wołoszyn, uznał *fair play* za naczelną zasadę sportu i nadzieję na zachowanie jego humanistycznych wartości. Przeciwdziałanie się dehumanizacji sportu jest prawem i obowiązkiem każdego humanisty i pedagoga oraz odpowiedzialnością moralną, „sumieniem moralnym” wszystkich osób związanych ze sportem, zarówno sportowców, jak i nauczycieli, trenerów, lekarzy, naukowców, polityków, działaczy i organizatorów¹⁵. Według niego, olimpizm, wraz z ideą *fair play*, jest odpowiedzialną, globalną i humanistyczną siłą edukacyjną¹⁶.

Krzysztof Zuchora jest jednym z czołowych przedstawicieli polskiej myśli olimpijskiej i pedagogiki sportu, który wielokrotnie podejmował w swoich książkach kwestie wartości *fair play* w życiu młodzieży. W roku 2009 wydana została książka K. Zuchory *Nauczyciel i wartości. Z filozofii kultury fizycznej i pedagogiki sportu*. Nauczyciele wychowania fizycznego spełniają podstawowe powinności nauczyciela, takie jak rozwój i radość, zdolność i szczęście. Decydują o zakresie wykorzystania kreatywnej funkcji zabawy oraz wychowawczej mocy radości, łącząc wychowanie ucznia z jego rozwojem. Wprowadzają wychowanków w świat wiedzy, pomagają w podejmowaniu decyzji, uczą samodzielności i gotowości do aktywnego udziału w życiu społecznym i kulturalnym. Pedagog „charakteryzuje się wrażliwością etyczną, gotowością niesienia pomocy i współdziałania z innymi na zasadach miłości bliźniego i *fair play*”¹⁷. Skrócona wersja lekcji olimpizmu i jego wartości zasiewających w młodych ludziach ziarno, z którego kiełkują zalety umysłowe oraz moralne, przedstawiona została w książce wydanej w 2006 roku przez Fundację „Centrum Edukacji Olimpijskiej” oraz wydawnictwo Heliodor *Edukacja olimpijska ku wspólnym wartościom*¹⁸. W 2016 roku wydano książkę K. Zuchory *Dialogi olimpijskie. O pięknie i pokoju, etyce i polityce, solidarności i edukacji*. Znalazły się w niej rozważania i refleksje autora nad ideą olimpijską sięgającą czasów antycznych oraz filozofią nowożytnego olimpizmu i jego wartościami edukacyjnymi, społecznymi i kulturalnymi. Sport tworzy piękno, również jemu służy, określa własne prawa i zasady, równocześnie ucząc poszanowania praw i zasad ogólnych. Przyjaźń zrodzoną na terenie sportu przenosi na obszary poza nim samym, podobnie jak zasadę *fair play*. Rozwija indywidualne

¹⁵ S. Wołoszyn (1996), *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia. Studia i szkice*, Warszawa-Toruń: 223-228.

¹⁶ Tamże: 238.

¹⁷ K. Zuchora (2009), *Nauczyciel i wartości. Z filozofii kultury fizycznej i pedagogiki sportu*, Warszawa: 336.

¹⁸ K. Zuchora (2006), *Edukacja olimpijska ku wspólnym wartościom*, Warszawa.

uzdolnienia i doskonalili cnoty oraz uczy, w jaki sposób włączyć je do „wspólnego skarbcza wartości”¹⁹.

Według Stanisława Kowalczyka, autora wielu prac z dziedziny filozofii społecznej, filozofii religii i kultury, sport bez tych wartości fundamentalnych, jakimi są: prawda, dobro moralne i piękno, stanie się jedynie manifestacją ciała, fizycznej siły i przebiegłości²⁰. Sport zawiera elementy gry i rywalizacji, a ich wspólną podstawę aksjologiczną stanowi idea *fair play*. Na terenie sportu można ją sprowadzić do takich reguł postępowania, jak: respektowanie przyjętych w danej dyscyplinie sportowej reguł gry, postawa życzliwości dla przeciwnika, rezygnacja z gry brutalnej i nieuczciwej (poszanowanie prawdy), lojalność wobec własnego zespołu i postawa solidarności, posłuszeństwo wobec decyzji sędziego, sprawiedliwa ocena własnych i cudzych osiągnięć, respektowanie zasady równych szans, niewykorzystywanie ewentualnej przewagi losowej, spokojne przyjmowanie zarówno zwycięstwa, jak i przegranej. Zasada *fair play* pozwala na zachowanie postawy umiaru i skromności z odniesionego zwycięstwa oraz zachowanie spokoju i życzliwości dla przeciwnika w sytuacji przegranej²¹. S. Kowalczyk uważa, że realia współczesnego sportu profesjonalnego nie są zbyt optymistyczne, ponieważ dla wielu sportowców zawodowych dążenie do zwycięstwa i rekordów jest niejednokrotnie ważniejsze od zasady *fair play*²².

Filozoficzną refleksję nad ideą *fair play* wielokrotnie podejmował w swoich publikacjach wybitny znawca problematyki olimpijskiej Józef Lipiec. W jego pracach odnajdujemy namysł nad istotą fenomenu czystej gry, jej roli oraz miejsca w sporcie i życiu człowieka, a zwłaszcza w edukacji dzieci i młodzieży. W swojej książce z 1988 roku *Kalokagatia* stwierdził, że wygrana w sporcie w sposób nieuczciwy nie ma żadnej wartości, a zachowanie *nie-fair* mieści się w kategoriach wstydu moralnego²³. W 1999 roku nakładem Polskiego Wydawnictwa Sportowego Sprint ukazała się jego książka *Filozofia olimpizmu*, w której *fair play* ujął jako standard etyczny, czystą grę przeciwstawiając chytrności rozumu²⁴. „*Fair play* równocześnie z przyjęciem i realizacją zasad danej gry stanowi pierwotny, standardowy i fundamentalny wzorzec

¹⁹ K. Zuchora (2016), *Dialogi olimpijskie. O pięknie i pokoju, etyce i polityce, solidarności i edukacji*, Warszawa: 142.

²⁰ S. Kowalczyk (2005), *Sport w świetle personalistycznej koncepcji kultury*. W: Z. Dziubiński [red.], *Sport jako kulturowa rzeczywistość*, Warszawa: 58.

²¹ S. Kowalczyk (2010), *Elementy filozofii i teologii sportu*, Lublin: 143. Tamże: 144.

²³ J. Lipiec (1988), *Kalokagatia. Szkice z filozofii sportu*, Warszawa-Kraków: 89.

²⁴ J. Lipiec (1999), *Filozofia olimpizmu*, Warszawa: 166-174.

etyczny w sporcie i poza nim”²⁵. W sportowej rywalizacji sprawdzane jest nie tylko to, czy jesteśmy lepsi od konkurenta, ale czy sami jesteśmy po prostu autentycznie dobrzy. Wszystko zależy od tego, co to za gra, kto i jak w nią gra, a więc wszystko zależy od człowieka²⁶. W jego kolejnych książkach opublikowanych przez firmę Fall: *Pożegnanie z Olimpią* (2007), *Sympozjon olimpijski* (2014), *Homo olympicus* (2017), także znalazły się rozważania nad ideą *fair play*. Według J. Lipca zasada ta jednoznacznie mówi, że nie wystarczy nie być nieuczciwym (nie grającym *foul*), lecz wypada grać bezwzględnie uczciwie, nawet jeśli może to prowadzić nawet do przegranej²⁷. Każda gra staje się miejscem „odkrywania, kreowania i testowania uczciwości jako zdolności do sprostania nałożonym na siebie wymaganiom, oczekiwaniom i zobowiązaniom”²⁸. Reguła czystej gry (*fair play*) w istotnych aspektach zbliżona jest do zasady uczciwości, która wskazuje, zachęca i żąda powstrzymania się od podstępnych działań i niegodziwych metod postępowania, przynoszących niezasłużoną korzyść, a drugiemu człowiekowi stratę lub krzywdę²⁹. J. Lipiec pełnił również rolę redaktora w publikacjach zbiorowych, w których znalazły się teksty wielu znakomitych autorów, znawców tematyki sportowej i olimpijskiej, teoretyków i badaczy humanistycznych aspektów sportu i olimpizmu, którzy wypowiadali się także na temat roli i znaczenia idei *fair play*³⁰.

W rozważaniach nad *fair play* odnaleźć można także inny pogląd, a mianowicie, że fundamentem sportu są formalne przepisy, które regulują zachowania zawodników w danych dyscyplinach sportowych, a zasada *fair play* nie jest i nigdy nie była najwyższą wartością w sporcie. Przedstawicielem takiego rozumienia rywalizacji sportowej jest Jerzy Kosiewicz, który uważa, że od sportowców oczekuje się przede wszystkim zwycięstwa, a nie *fair play*, dlatego zachowują się podczas rywalizacji nie zawsze czysto i czasami stosują *faul play*³¹.

²⁵ Tamże: 167.

²⁶ Tamże: 174.

²⁷ J. Lipiec (2007), *Pożegnanie z Olimpią*, Kraków: 167.

²⁸ J. Lipiec (2014), *Sympozjon olimpijski*, Kraków: 143.

²⁹ J. Lipiec (2017), *Homo olympicus*, Kraków: 16.

³⁰ Zob.: J. Lipiec [red] (1994), *Logos i etos polskiego olimpizmu*, Kraków; Tenże [red] (1999), *Sport, olimpizm, wartości*, Kraków.

³¹ Omawiane przez J. Kosiewicza zagadnienia przedstawiane są często w kontrowersyjnych i nowatorskich ujęciach, skłaniających do głębszej refleksji nad kwestiami współczesnego sportu. Jego stanowisko wobec podejmowanych zagadnień ulegało przemianom. Początkowo uważał, że najwyższą wartością w sporcie jest człowiek, natomiast z czasem uznał, że sukces i zwycięstwo. Zob. J. Kosiewicz (2000), *Kultura fizyczna i sport w perspektywie filozofii*, Warszawa; Tenże (2004), *Filozoficzne aspekty kultury fizycznej i sportu*, Warszawa; Tenże (2016), *Moralność i sport*, Warszawa.

Badacz oraz ceniony znawca edukacji sportowej i olimpijskiej, Jerzy Nowocien, podaje w swojej książce *Sport i olimpizm w systemie dydaktyczno-wychowawczym współczesnej szkoły*, iż *fair play* można zinterpretować zwykle w trzech wymiarach: formalnym, humanitarnym oraz humanistycznym. To właśnie wymiar formalny związany jest z przestrzeganiem przepisów i regulaminów gry oraz stanowi zasadniczy warunek uczestnictwa w niej. Kolejny, czyli humanitarny – oznacza przyjaźń, partnerstwo, poprawne zachowanie i szacunek dla rywala oraz eliminuje nieuczciwy sposób postępowania prowadzący do wygranej. Natomiast wymiar humanistyczny obejmuje traktowanie rywala jako najwyższej wartości społecznej i ludzkiej. Ma związek z zachowaniem sportowca nie wynikającym z przepisów i regulaminów danej gry sportowej, a także podjęciem ryzyka nawet własnej przegranej w celu uratowania najwyższej wartości, takiej jak życie czy bezpieczeństwo współzawodnika³².

J. Nowocien jest także współredaktorem, razem z K. Zuchorą, zbiorowych publikacji wydawanych od 2003 roku w ramach cyklu *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu*. Monografie są pokłosiem konferencji naukowych organizowanych przez Katedrę Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie we współpracy z Polską Akademią Olimpijską oraz Fundacją „Centrum Edukacji Olimpijskiej”. W ramach tego cyklu ukazało się 20 naukowych monografii zawierających teksty wielu autorów, teoretyków i badaczy humanistycznych aspektów sportu, w których niejednokrotnie podejmowano także tematykę wartości *fair play* w życiu dzieci i młodzieży³³.

Publikacje, w których autorsko uczestniczą wybitni uczeni z wielu ośrodków naukowych i wyższych uczelni, podejmujące temat edukacji sportowej, pedagogiki salezjańskiej, wychowania poprzez sport i wiary, w których wielokrotnie wypowiedziano się w sprawie znaczenia idei *fair play*, wydawane są od 1992 roku przez Salezjańską Organizację Sportową Rzeczypospolitej Polskiej, prowadzącą działalność wychowawczą wśród młodzieży. W programie organizacji ujęto działania na rzecz rozwijania wychowawczych, kulturalnych i społecznych aspektów sportu w ramach uznanego wzoru człowieka

³² J. Nowocien (2001), *Sport i olimpizm w systemie dydaktyczno-wychowawczym współczesnej szkoły*, Warszawa: 65-66.

³³ Zob. J. Nowocien (2014), *Społeczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. 10 lat doświadczeń*. W: Tenże, K. Zuchora [red.], *Wychowanie fizyczne i sport jako prawo człowieka i proces ciągłej edukacji*, Warszawa: 27-60; B. Foszczyńska (2017), *Edukacyjne i zdrowotne wartości sportu. Analiza wybranych książek z lat 2000-2016*. W: J. Nowocien, K. Zuchora [red.], *Wychowanie przez sport w rodzinie i grupach społecznych, w tym w środowisku akademickim*, Warszawa: 375-390.

i społeczeństwa, inspirowanych wizją chrześcijańską i bogactwem tradycji pedagogiki salezjańskiej oraz upowszechnianie wychowania fizycznego, sportu, rekreacji ruchowej i turystyki wśród dzieci i młodzieży, jako ważnych czynników służących rozwojowi ich osobowości. Do celów działalności Salezjańskiej Organizacji Sportowej należy również promowanie i umacnianie chrześcijańskich wzorów współzawodnictwa w sporcie i poza nim, opierających się na normie personalistycznej oraz propagowanie idei wolontariatu w sporcie dzieci i młodzieży³⁴. Do tej pory wydano 30 wieloautorskich monografii, których redaktorem i współredaktorem jest wybitny znawca i propagator aktywności sportowej wśród młodzieży oraz badacz, socjolog sportu Zbigniew Dziubiński³⁵. Według niego, sport z całym zapleczem ideowym olimpizmu, to nurt humanistyczny, który niesie na sztandarach i wciela w życie najbardziej wzniosłe postulaty pokoju, przyjaźni, braterstwa, równości, sprawiedliwości, poszanowania godności, szacunku i zasady *fair play*. To również system edukacji z coraz większą integralną i komplementarną rolą, jaką odgrywa w systemach edukacji młodych ludzi w różnych krajach³⁶.

Wielu autorów w swoich publikacjach podejmowało problematykę *fair play* i roli, jaką odgrywa w życiu młodych sportowców, sytuując ją w kategorii uniwersalnych wartości sportu i wychowania oraz traktując jako wyróżnienie idei olimpizmu (identyfikowanej zarówno z pięknem fizycznym oraz moralnym), a także analizując skutki nieprzestrzegania zasady *fair play* w życiu sportowym, jak i poza nim.

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego wydało w 1999 roku książkę Danuty Umiastowskiej *Styl życia, wiedza o olimpizmie i sprawność fizyczna szczecińskich uczniów*. Przedstawiono w niej wyniki badań, których celem było poznanie postaw dzieci i młodzieży wobec uczestnictwa w różnych formach ruchu, sposobu spędzania wolnego czasu, znaczenia igrzysk olimpijskich oraz ocena poziomu wiedzy na temat wartości i zasad olimpizmu. Według autorki, dzieci i młodzież postrzegają igrzyska olimpijskie jako szlachetne współzawodnictwo związane z propagowaniem czystej gry, pokazem wysokiej sprawności fizycznej oraz harmonijnego rozwoju duszy i ciała³⁷.

Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej warszawskiej AWF wydał w 2007 roku publikację Anny Bodasińskiej *Czysta gra*

³⁴ SALOS RP, http://www.salosrp.pl/o_salosie/podstawowe_informacje (15.12.2018).

³⁵ Zob. Z. Dziubiński (2015), *Sport i turystyka w Kościele rzymskokatolickim (na przykładzie Salezjańskiej Organizacji Sportowej RP)*, Warszawa: 299-354.

³⁶ Z. Dziubiński (2007), *Wstęp*. W: Tenże [red.], *Sport a agresja*, Warszawa: 9-10.

³⁷ D. Umiastowska (1999), *Styl życia, wiedza o olimpizmie i sprawność fizyczna szczecińskich uczniów*, Szczecin.

w sporcie i życiu codziennym. Podjęto w niej zagadnienia dotyczące czystości sportu i wyborów moralnych młodych adeptów sportu, omówiono olimpizm, edukację olimpijską, osobotwórcze i socjotwórcze wartości realizowane w sporcie. „Istnieją w życiu wartości, których człowiek nie chciałby absolutnie stracić. Te wartości stanowią istotę ludzkich oczekiwań, pragnień i nadziei. Wola poszukiwania ich jest głęboko zakorzeniona w ludzkiej naturze, zaś troska o ich zdobycie czyni człowieka naprawdę kimś w pełni dojrzałym”³⁸. Ideę *fair play* ukazano jako wartość uniwersalną w sporcie młodzieżowym i wyczynowym. Według autorki promocja *fair play* w sporcie młodzieżowym może być podstawową drogą przeciwstawiania się wszelkim dewiacjom współczesnego sportu. Znajomość zasad postępowania etycznego ułatwia dokonywanie właściwych wyborów moralnych, przed którymi często stawiani są młodzi ludzie³⁹.

W 2010 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Uniwersytet Łódzki wspólnie z Wydawnictwem Centrum Szkolenia Policji wydały książkę Jolanty Kowalskiej i Arkadiusza Kaźmierczaka *Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach. Raport z badań w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair” realizowanego w łódzkich szkołach*. Omówiono w niej program, którego ogólnym celem było propagowanie idei *fair play* w sporcie, na stadionie oraz w życiu codziennym jako edukacyjnego elementu zwalczania rasizmu, ksenofobii, antysemityzmu oraz różnych uprzedzeń, pokonywania stereotypów i nauczania pozytywnych zasad kibicowania wśród dzieci kończących szkołę podstawową. Idea *fair play* niesie ze sobą siłę wychowawczą i stanowi silny środek oddziaływania, który umożliwia zwalczanie wśród dzieci i młodzieży postaw patologicznych i uczy tolerancji, w którą wpisane jest zrozumienie dla inności, innej kultury i wyznania.

W 2011 roku Klub Fair Play PKOl wydał publikację Marcina Czechowskiego i Anny Dąbrowskiej *Fair play w sporcie i życiu młodzieży*. Opisano w niej korzyści wynikające z uczestnictwa w aktywności fizycznej dzieci i młodzieży w kontekście rozwoju umysłowego i fizycznego oraz zdrowia psychicznego i społecznego. Przedstawiono znaczenie zasady *fair play* w sporcie i życiu codziennym, również rolę warsztatów pedagogicznych w kształtowaniu wartości, właściwych postaw uczniów i dokonywanych przez nich wyborów.

Tematykę znaczenia wartości idei *fair play* w sporcie młodzieżowym, czystości rywalizacji, roli osobowości, postaw moralnych i wartości uniwersalnych w aktywności sportowej młodzieży, podjęto również w monografii Artura Ziółkowskiego *System wartości w kontekście przemian społeczno-kulturowych*

³⁸ A. Bodasińska (2007), *Czysta gra w sporcie i życiu codziennym*, Biała Podlaska: 5.

³⁹ Tamże: 22.

i oddziaływania osobowości a postawa fair play młodzieży aktywnej sportowo. Została wydana w 2013 roku przez AWFIS w Gdańsku oraz Wydawnictwo Athenae Gedanenses. Przedstawiono w niej społeczno-edukacyjne i osobowościowe uwarunkowania postaw *fair play* młodzieży uprawiającej sport i kontynuującej edukację w szkołach o profilu sportowym. „Wychowanie do wartości związanych z ciałem zawdzięcza swoją skuteczność prostocie i konsekwencji uniwersalnych zasad moralnych. *Fair play* i personalistyczna wykładnia antropologiczna człowieka kultury fizycznej stanowią ciągle trwałe fundament wartości. Jednak wychowanie do wartości *fair play* nie może być obojętne na wychowanie do wartości w ogóle, tak samo jak wychowanie do wartości w ogóle, nie może być obojętne na dynamiczne przemiany społeczno-kulturowe i różnicowanie się nowych pokoleń. Postawy społeczno-moralne są gwarancją ładu społecznego, a postawy *fair play* ten ład skutecznie umacniają”⁴⁰.

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego ukazała się w 2014 roku książka Anny Strzałkowskiej *Rodzinne uwarunkowania moralności młodych sportowców*, w której podjęto temat etyki i czynników kształtujących moralność społeczną w trakcie wychowania nowych pokoleń sportowców oraz postawy młodzieży wobec norm etycznych. Rozpatrywano rodzinę jako pierwotne otoczenie rozwojowe, postawy rodzicielskie, etos rodziny w kontekście moralności jednostki, przedmiot i zakres etyki sportowej, zasady zachowania *fair play* w sporcie. „Dysponując wiedzą na temat uwarunkowań moralności w sporcie, można zapobiegać zjawiskom jego patologizacji oraz szerzyć największą wartość sportu, jaką stanowią zasady postępowania moralnego”⁴¹.

Adam Podolski w książce *Misja sportu w przeciwdziałaniu przemocy i agresji w szkole*, wydanej w 2015 roku przez oficynę Bonus Liber pisze, że jednym ze sposobów przeciwdziałania zjawisku przemocy szkolnej jest właściwe ukierunkowanie zachowań dzieci i młodzieży poprzez sport, oparte na odpowiednio dobranych programach nauczania realizowanych na lekcjach wychowania fizycznego oraz na współpracy trenerów ze środowiskami szkolnymi⁴². Źródłem agresji szkolnej mogą być zewnętrzne czynniki społeczno-ekonomiczne oraz czynniki tkwiące w szkole. W książce „autor pochyla się nad pastoralnym spojrzeniem na misję sportu, która odpowiednio pokierowana, może skutecznie powstrzymać przemoc i agresję występującą wśród młodzieży szkolnej”⁴³.

⁴⁰ A. Ziółkowski (2013), *System wartości w kontekście przemian społeczno-kulturowych i oddziaływania osobowości a postawa fair play młodzieży aktywnej sportowo*, Gdańsk: 9.

⁴¹ A. Strzałkowska (2014), *Rodzinne uwarunkowania moralności młodych sportowców*, Gdańsk: 8.

⁴² A. Podolski (2015), *Misja sportu w przeciwdziałaniu przemocy i agresji w szkole*, Rzeszów: 7

⁴³ Tamże: 123.

Podsumowanie

Dążenie do zwycięstwa stanowi istotę sportu, ale chęć osiągnięcia sukcesu nie może być okupiona wyczynem za wszelką cenę. Człowiek na drodze do celu dokonuje wyborów i to od niego zależy, którą ścieżką będzie podążał. Również ludzie sportu często stają przed takimi wyborami, a młodzi ludzie, którzy są przecież w trakcie kształtowania swoich charakterów i postaw życiowych potrzebują odpowiednich drogowskazów. Takim drogowskazem jest idea *fair play*, która wymaga umiejętnego propagowania, a nie umniejszania jej roli i znaczenia w sporcie. Według S. Kowalczyka: „Wierność zasadom czystej gry i uczciwej rywalizacji sportowej wymaga zakorzenienia człowieka w wartościach personalnych i poszanowania własnej i cudzej godności osobowej”⁴⁴. Młodzi sportowcy powinni wiedzieć, że nie tylko bez chęci zwycięstwa, czy pobicia kolejnego rekordu nie będzie prawdziwego sportu, ale również bez czystej, uczciwej rywalizacji nie będzie prawdziwej sportowej postawy, gdyż jak pisze J. Lipiec, „oszukujący sportowiec przestaje być sportowcem po prostu, dziedzina oparta na bladej, kancie i przekupstwie automatycznie opuszcza zaś teren sportu”⁴⁵.

Idea *fair play* wzmacnia etos sportu, gdyż jako uniwersalna wartość, akceptowana przez wszystkich ludzi, ceniona jest także w sferze pozasportowej. Nikt przecież nie chce być oszukiwany, za to każdy oczekuje od drugiego człowieka uczciwego zachowania zarówno w sporcie, jak i poza nim. O sile oddziaływania wartości sportu mówił Jan Paweł II: „Potencjał ukryty w sporcie sprawia, że jest on szczególnie ważnym narzędziem integralnego rozwoju człowieka oraz czynnikiem niezwykle przydatnym w procesie budowania społeczeństwa bardziej ludzkiego. Poczucie braterstwa, wielkoduszność, uczciwość i szacunek dla ciała – przyczyniają się do budowy społeczeństwa, gdzie miejsce antagonizmów zajmuje sportowa rywalizacja, gdzie wyżej ceni się spotkanie niż konflikt, uczciwe współzawodnictwo niż zawziętą konfrontację. Tak pojmowany sport nie jest celem, ale środkiem: może się stać czynnikiem współtworzącym cywilizację i służącym prawdziwej rozrywce, pobudzającym ludzi, by ujawniali swe najlepsze strony, a unikali wszystkiego, co może zagrażać lub wyrządzać poważne szkody im samym lub innym”⁴⁶.

⁴⁴ S. Kowalczyk (2010), dz. cyt.: 144.

⁴⁵ J. Lipiec (2007), dz. cyt.: 50.

⁴⁶ J. Paweł II (2001), *Wielki Sportowy Jubileusz Roku 2000*. W: Z. Dziubiński [red.], *Aksjologia sportu*, Warszawa: 19.